

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

THE TRAVEL INTO VIRGIL'S INFERNO. THE DESCENT TO ORIGINS

Roxana Maria Fănuț

PhD student, West University of Timișoara

Abstract: This paper seeks to offer an image of Aeneas' journey into the underworld. The hero's travel into the realm of Hades represents a way of searching the origins of a nation and also the intrinsic values of an ancient hero. The wandering of Aeneas has a cathartic role, meant to reveal a true hero and founder of a great city and empire, who is trying to accomplish his fate. Sibyl, Apollo and Hecate's priestess, is the guide of the hero into his kathabasis, counselling his acts and guiding his steps into the inferno, where he will meet the sinners, the punishers and the elated ones. The gnoseological travel into the underworld displays a geography that passes the limits of the unreal world, getting to show a social geography of Rome. The initiatory route is designed around the journey on the Mediterranean Sea and into the realm of Hades, demonstrating that the long itinerary of Aeneas represents a spiritual and maturity quest.

Keywords: the underworld, Aeneas, Sibyl, kathabasis, gnoseological travel, social geography, maturity quest.

Datorită faptului că în antichitatea clasică, în special în Grecia și Imperiul Roman, cetățenii erau liberi să creadă în ceea ce vor, neavând dogme sau alte soiuri de restricții, s-au dezvoltat în această perioadă foarte multe teorii asupra vieții de apoi și a soartei sufletului după moarte. Teoate aceste teorii, abordate din varii puncte de vedere, fie ele filosofice, fie ele literare, nu au putut decât să aducă o mai mare bogăție spiritului, dar și mai multe năzuințe umane. Nevoia omului de a transcende spre o lume mai bună, de a nu pune capăt, pur și simplu vieții și, chiar mai mult decât atât, de a aduce privilegiu sau de a face deosebit un personaj, a dat naștere multor lumi fictive. Una din aceste lumi imaginare este infernul, pe care numeroși autori au încercat a îl închipui și reprezenta. Homer și Vergiliu sunt cei care au oferit unele dintre primele reprezentări literare ale lumii subpământene și care au stat la baza infernurilor dantești sau miltoniene. Tărâmurile infernale sunt revelate prin ochii călătorilor cu statut special, cum este cazul particular al *Eneidei*, unde Eneas, eroul epopeei, reprezintă întruchiparea eroului civilizator.

Pătrunderea în spațiul infernal este permisă doar sufletelor celor decedați care au primit un loc de îngropăciune sau un simplu cenotaf. Coborârea în straturile pământului este un proces ce necesită o prealabilă pregătire, căci nu oricine este capabil să intre într-o lume din care oamenii nu s-ar mai putea întoarce decât dacă este necesar ca aceștia să îndeplinească fapte mărețe. Eneas, în grecește Aineias, strămoșul poporului roman născut din zeița Venus, Afrodita

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

---

la greci și din păstorul de origine troiană, Anchise, dobândește și el dreptul de a pătrunde temporar în lumea lui Hades. Intriga întregii epopee este concepută în jurul unei călătorii pe mare, pe uscat și în straturile pământului, ca modalitate de conturare a unui parcurs inițiativ la nivel intrinsec, însă cu efecte majore asupra mediului exterior. Eroul roman, ajunge la Cumae, după o călătorie mundană plină de impedimente, pe coasta mării Tirenene, de unde va putea pătrunde în straturile pământului. Țelul lui Eneas este de a întreprinde o călătorie în infern, unde se poate întâlni cu umbra tatălui său care îl poate sfătui și îi poate confirma faptul că el va fi cel care va pune temelile unui mare imperiu, Imperiul Roman.

Nararea evenimentelor petrecute în straturile pământului nu se face *ex abrupto*, căci este necesară invocarea forțelor supreme, nu după modul obișnuit, unde era necesară o invocare a muzelor, ci punându-se problema unei situații excepționale, Vergilius invocă zeii infernali, ei având dreptul de a decide dacă cele ce au fost văzute de Eneas au permisiunea lui Chaos și a lui Phlegethon:

*„Zei puterii, stăpânii pe suflete, umbre-amuțite,
Chaos și Phlegethon tu, voi locuri tăcute-ale nopții,
Fie-mi iertat să vestesc ce-auzit-am acolo, ce-ascunde
Vechiul pământ în adâncuri și-n noapte, prin voi să
descopăr!”¹*

Întregul proces vine să ateste credința romanilor și importanța acordată zeilor. În accepțiunea romană și în doctrina promovată de Augustus, omul trebuie să fie conștient de propria sa micime și de statutul inferior pe care îl are în fața divinităților. Îngăduințele cerute de Eneas sunt mai mult decât o simplă permisiune a zeilor infernali, ci mai degrabă o permisiunea cerută lui Chaos, el reprezentând divinitatea primordială și statutul inițial al lumii. Considerând lumea de sub pământ drept o parte a întregului, se cere permisiunea legii supreme *fas* pentru a putea dezvălui ascunsul. Așadar, Chaosul reprezintă singură putere capabilă să acorde îngăduința muritorilor de a călători prin tărâmul lui Hades:

*„Și numără de la Haos iubirile zeilor multe.
Cînd, fermecate de cânt, din caiere moirele fire
Desfășurau, înc-odată lovit-a a mamei ureche”²*

La un nivel mult mai formal, permisiunea este cerută și lui Phlegethon, el reprezentând granița de foc ce îngrădește Tartarul, iar funcția de stavilă reprezintă piatra de încercarea în formarea completă a unui real fondator. Katabasa în lumea Hades necesită prezența unei călăuze, tărâmurile lumii subpământene fiind cât se poate de neprietenoase unui suflet pur, asemeni celui al lui Eneas. Sibyla, în dublul rol de preoteasă și călăuză, îl introduce pe călătorul roman în tainele infernului, ghidându-l în întregul proces ritualic ce îi va permite accesul spre lumea celor morți.

Coborând în infern, eroul pleacă în căutarea originilor sale și prin extensie, în căutarea originilor unui întreg popor. Geografia lumii de apoi transcede limitele fabulosului, ajungând

---

¹Vergilius, *Eneida*, trad. G. Coșbuc, Ed. Univers, București, 1980, p. 199.

²Vergilius, *Bucolice. Georgice*, Ed. Pentru Literatură Universală, București, 1967, p. 123.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

să înfățișeze geografia socială și politică a Imperiului Roman. Spațiile imaginare reflectă modul de raportare auctorial la realitatea proximală, ceea ce înfățișează dorința romanilor de a-și găsi predecesori de factură eroică și de a arăta supremația asupra poporului. Călătorind în straturile pământului, Eneas întâlnește toate sufletele celor care au viețuit pe pământ, fie ele bune sau rele, păcătoase sau nu, spiritele toate sunt grupate în funcție de trăsăturile predominante care le-au guvernat viața. Astfel că, în prima secțiune a infernului, *vestibulum*, Eneas, acompaniat de Sibila, întâlnește grijile și nenorocirile vieții:

„Grijilor neiertătoare stătea li, cu dânsese, - Amarul
Veștede Boale-mprejur și plina de chin Bătrânețe,
Foamea ce-ndeamnă la rele, și Groaza, și mult urgisita
Lipsă - grozave vedenii -, și Moartea, și Truda muncirii,
Somnul, cu Moartea-nfrățitul, și lacoma Poftă, ce-n

inimi

Naște păcate; și plinuri de-ucideri, Războiul cel jalnic.”³

Primele necazuri cu care oamenii se confruntă în mundan se află în conformitate cu cele pe care oamenii le-au avut în perioada războielor civile, perioadă caracterizată de nesiguranță, foamete și groază, sentimente cu nu au putut decât să aducă încă și mai mult rău în societatea romană. Toate aceste sentimente fiind puse pe seama nenorocirilor unui război, nu neapărat pe seama naturii umane, căci omul este forțat de împrejurări, aici un război, să uite conduita normală și să se îndrepte spre atitudini denigratoare, probabil că și din acest motiv Vergilius așează aceste nenorociri în prima parte a Infernului, căci cei ce își ispășesc aceste păcate săvârșite în timpul vieții nu sunt complet vinovați de acestea, ei fiind siliți de împrejurări să se comporte în această manieră și să săvârșească acest soi de păcate. Prezența tuturor acestor rele înaintea intrării propriu-zise în infern, reprezintă o alegorie semnificativă, în măsura în care „*infernul se prelungește pe pământ, așa se naște ideea că infernul începe chiar din viața prezentă*”⁴

Următorii locatari ai infernului sunt monștrii: Scylla, Centaurii, Briareus, Hydra din Lerna, Harpiile și Grogonele. Scylla fusese o nimfă care fermecase numeroși peșitori, dar a fost preschimbată de către vrăjitoarea Circe într-un monstru, deoarece Glaucos, unul dintre peșitorii respinși ai lui Scylla a refuzat-o, iar din răzbunare Circe a otrăvit apa în care se îmbăia în mod curent nimfa, transformând-o astfel într-un monstru. Răzbunarea Scyllei nu a întârziat să apară, așa că aceasta a început să devoreze marinarii lui Odiseu, căci monstrul marin știa că Odiseu fusese iubitul lui Circe. Scylla este astfel și ea un produs al mâniei, care naște răzbunare, nici aceasta, precum ceilalți muritori, nepurtând păcatul din propria-i voință, ci acesta fiind unul ce se naște dintr-o altă suferință, reprezentată de Vergilius ca ființă biformă „*Scylle biforme*”⁵. Accentuarea caracteristicilor negative ale Scyllei se vrea a fi o sugerare în plus a faptului că

³ Vergilius, *op.cit.*, p. 200.

⁴ Georges Minois, *Istoria infernurilor*, Ed. Humanitas, București, 1998, p.50.

⁵ Vergilius, *op.cit.*, p. 200.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

aceasta a fost forțată de împrejurări să procedeze greșit, prin răzbunare, ceea ce a rezultat într-o ființă înfricoșătoare.

Centaurii erau și ei niște ființe biforme, jumătate oameni, jumătate jumătate cai. Primul centaur, Centauros fiind conceput de Ixion, lapiteul care ucisese un membru al familiei sale. Aceste ființe brutale se aflau la intrarea în infern, alături de Braireus, un hekantonkheir cu o sută de brațe, în limba latină *centimani*, și cinzeci de capete, care alături de frații săi a fost aruncat în Tartar de către tatăl său și eliberat ulterior de Zeus. La fel precum ceilalți monștrii prezenți vestibulul infernului, Braiereus este o victimă a sorții, care îl va determina să devină o ființă monstruoasă, rolul hekantonkheirilor în tărâmul infernal fiind acela de a arunca stânci, spre teama unor eventuali privitori și spre ispășirea pedepsei. Hydra din Lerna, șarpele de apă, amintită și ea de către poetul latin alături de ceilalți monștrii, este o ființă născută din doi monștrii Typhon și Echinda, dar crescută de Hera, „însă cu cinzeci de guri spurcate stă crâncena Hydra”⁶. Harpiile cu trup de pasăre și chip de femeie se află alături de „narmată cu flăcări Chimaera”⁷, monstrul cu cap de leu, trup de capră și coadă de șarpe, dar și alături de ființele cu privirea cumplită, Gorgonele. Toate aceste creaturi monstruoase, au în comun culpa de a fi îngrozitoare, datorită fie înfățișării, pe care au dobândit-o prin naștere, fie de a deveni îngrozitoare și asta petrecându-se datorită unei situații nefaste în care s-au aflat. Marea majoritate a ființelor aflate în acest în acest punct al lumii infernale reprezintă rodul unei răzbunări, motiv pentru care această a doua categorie infernală stipulează preceptul conform căreia răzbunarea naște adevărați monștrii. Pedepsele groaznice și păcătoșii Tartarului nu sunt observați în mod direct de către Eneas, puritatea sa trebuind a fi păstrată, chiar cu riscul de nu dobândi cunoașterea supremă. Problematika interferării purității călătorului cu cele mai păcătoase suflete este rezolvată cu ajutorul călăuzei Sibylla, cea care, sub protecția și oblăduirea Hecatei, intră în spațiul pedepselor veșnice, unde devine mesager al eroului. Prin ochii preotesei, Eneas călătorește în cel mai îndepărtat punct al lumii lui Hades, trecând de la vizual (păcătos) la individual (păcat) și oferind o panoplie a celor mai înfiorătoare pedepse, precum și a celor mai teribili păcătoși și judecători. Primele două categorii ale păcătoșilor, aflate înainte de granița propriu-zisă a infernului, capătă oarecum o valoare asemănătoare purgatorului, căci aici se află cei vinovați de înfăptuirea unor lucruri, la care au fost forțați să ajungă, astfel că vina lor este una dată de context, mai mult decât de dorința proprie.

Creaturile monstruoase pe care Eneas le întâlnește întăresc caracterul îngrozitor și neobișnuit al infernului, ceea ce îl face pe piosul erou să vrea a-și scoate sabia:

*„Prins de cutremur aici și de-o spaimă cu țipăt, apucă
Fierul Aeneas și ține tăișul întins spre balaur;
Dacă nu cumba-i spunea pășita Sibylla că viața-i
Flutură fără de trup și că-i aer în chip de nălucă,
Ar fi lovit, spntecând degeaba cu fierul o umbră.”*⁸

⁶ Vergilius, *op.cit.*, p. 214.

⁷ Idem, *ibidem*, p. 200.

⁸ Vergilius, *op.cit.*, p. 200-201.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

Toate actele de apărare pe care Eneas vrea să le întreprindă nu sunt decât câtevea munci inutile, căci în tărâmurile lui Hades nu sunt presărate decât cu iluzii, dar cu toate acestea, iluziile par a fi cât se poate de reale prin modul de descriere vergilian. Putem astfel conchide că Vergilius a dorit, prin ilustrarea acestui pasaj, să demonstreze vitejia eroului roman, care ar fi fost dispus să lupte cu ființele infernale, dar mai mult decât atât poate reprezenta o imagine a deșertăciunii vieții, a donquijotismului, adoptat ulterior de Cervantes. Interpretând acest fragment într-o cheie filosofică, se poate afirma că Vergilius a dorit să demonstreze că tot ceea ce este întreprins de om, pe parcursul vieții sale, nu este decât o iluzie.

Drumul celor doi continuă, îndreptându-se acum spre adevărata graniță a infernului, „*rîul cel negru din Tartar*”⁹, Acheronul, o imagine cumplită ce prefigurează adevăratele lucruri înfiorătoare ce se desfășoară în interiorul infernului: „*Turbure-aici de nămoluri, vârtejul se-nvolbură-n valuri, Vîjîie surd, tăvălind spre Cocytus năvalnic nămolul*”¹⁰. Intrarea în infern se face astfel prin trecerea Acheronului, groaznicul fluviu clocotitor de nămăl, care își varsă ale sale mături în celălalt fluviu tânguitor, Cocytus. Sufletele celor morți trebuie să treacă de vâslașul Charon, fiul lui Erebos, întruchiparea întunericului și al lui Nox, întruchiparea nopții. Până aici, sufletele celor decedați sunt aduse de Hermes, în calitatea sa de zeu psihopomp. De la malurile fluviului infernal, sufletele devin însă responsabilitatea lui Charon, sau Kharon în limba greacă. Luntrașul Charon este descris de Vergilius ca o persoană înfiorătoare, ce poartă veșminte murdare, căci cum altfel ar putea fi un personaj ce viețuiește în noroiul fluviu, apropiindu-se în această manieră de imaginea etruscă a vâslașului infernal, dar prezent la poetul latin fără atributele sale: aripile, ciocanul și părul din șerpi:

„*Charon le ține, luntrașul zbîrlit în vestminte murdare;
Surile-i țepi i se-ncurcă pe-obraz și-i scapără ochii,
Haina-i atârână pe umeri, soioasă, din copcii desprinsă*”¹¹.

Imaginea bătrânului zdrențuros creată aici de Vergilius va ajunge imaginea arhetipală a diavolului sau a morții în general. Bătrânul vameș Charon este cel care va trece în barca sa ruginie sufletele morților cu îngropăciune în veșnicele tărâmuri infernale și chiar dacă acesta pare ponosit și bătrân deține multă forță, căci este asemuit de Vergilius cu un zeu, în puterea sa:

„*Luntrea-mpingând-o cu lungă prăjină, dă vîslelor umblet
Umbre cu sine ducând în luntrea cea-n fața ruginii.
El e bătrân, dar voinic și-n multă putere e zeul.*”¹²

În tradiția romană, cât și în cea greacă, exista obiceiul ca celui decedat să i se pună un obol în gură pentru a-i plăti nesuferitului Charon trecerea peste apele fluviului infernal, dar sufletul nu putea ajunge la vâslaș decât după ce acesta a fost înmormântat, de unde și multele morminte goale existente în antichitate, dar și necesitatea îngropării lui Misenus înainte ca lui

⁹ Idem, *ibidem*, p. 201.

¹⁰ Idem, *ibidem*.

¹¹ Idem, *ibidem*.

¹² Vergilius, *op.cit*, p.201.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

Eneas să i se permită coborârea în lumea lui Hades. Ritual obolului este regăsit și în religia creștină în varianta sa populară, probabil cu un fundament păgân, căci celui decedat i se pun bani în gură sau pe ochi pentru a putea plăti vămile văzduhului.

Eneas rămâne înmărmurit în fața puzederiei de suflete care se năpustesc pe margine țărmlui, mulțime comparată aici cu frunzele veștede de toamnă: „*Întocmai, de brumă, lanceperea toamnei, / Frunzele veștede cad sau, fără de număr, întocmai*”¹³. Imaginea terifiantă este creată prin asocierea frunzelor moarte ale toamnei, dar care încă nu s-au descompus în totalitate, așa cum nici sufletele celor decedați, copiii, femeii, bărabați, nu și-au găsit drumul spre tărâmurile infernale, datorită faptului că nu au primit loc de îngropăciune, căci doar acest lucru nu le permite trecerea. Imaginea terifiantă se accentuează cu apariția păsărilor, al căror țipăt înfiorător pare să empatizeze cu neliniștea umbrelor sortite a nu putea trece de malurile râului frontieră, Styx, care se spune că înconjoară de nouă ori tărâmul lui Hades, adunându-se mănate de frig pe țărmlurile fluviului: „*Paseri s-adună din văi, când frigul în stoluri le mână / Aeste cuprinderi de mări, departe-n mai calde pământuri*”¹⁴. Întreaga imagine conturează și accentuează senzația de sufocare și angoasa așteptării neconținute a sufletelor fără de mormânt, atât de departe de tot ceea ce a reprezentat pentru ele o zonă de relativ confort, căci ele nu sunt decât niște suflete pline de răstriește, iar umbrele ajunse în urmă încă mai conțin în a spera și a se ruga să treacă dincolo, totul nefiind decât o incertitudine neconținută pe care sărmanele suflete nu o mai pot îndura: „*Toate se roagă cu plînset dintâi să le treacă pe ele, / Mîinile-ntind și se uită cu jale pe maluri dincolo*”¹⁵

Fiul lui Anchise este cuprins de tristețe la vederea săracilor, a celor ce nu și-au putut permite plata lui Charon, dar și a celor care au pierit înecați, fapt ce cauzează lăsarea oaselor fără îngropăciunea cuvenită. Îndureratul Eneas îi găsește aici pe „*bietul Leucaspis, pe-Orontes, cîrmaciul corăbii*”¹⁶, Leucaspis fiind șeful corăbiei lyciene, pierit alături de companionii săi într-un naufragiu. Tot aici se află și Palinarus, cîrmaciul care privind la stele a picat, înecându-se, de pe pupa corăbiei. Neodihnitul suflet¹⁷ cere, împotriva soartei, să fie trecut peste apele Styxului, dorind ca Eneas să-i ofere un loc de îngropăciune, cerință ce va stârni furia însoțitoarei Sibylla, căci a te împotrivi sorții divine, *fata deum*, repezintă un sacrilegiu.

Vâslașul Charon este cuprins de mânie la vederea îndrăznelii de care dau dovadă cei doi în manifestarea dorinței de a trece în lumea umbrelor, dar pioșenia lui Eneas și cinstea pe care o manifestă fac posibilă depășirea graniței, căci el nu vrea să pătrundă în infern pentru a produce alte necazuri, el are doar scopuri mărețe și demne de cinste. Katabasa în tărâmul umbrelor are rolul de a forma un fondator, Eneas cobărând în straturile pământului pentru a-și consulta tatăl și pentru a afla mărețul viitor al Romei, ideea ce vine a sugera încă o dată caracterul nefățarnic și lipsit de egoism al lui Eneas, chiar în comparație cu cel al eroului grec, Odiseu, care nu viza

---

¹³ Idem, *ibidem*.

¹⁴ Idem, *ibidem*.

¹⁵ Idem, *ibidem*, p.202.

¹⁶ Idem, *ibidem*.

¹⁷ Sufletele celor neîngropați erau sortite a rătăci vreme de un secol pe malurile Styxului.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

decât cunoașterea propriei soarte. Țelul lipsit de prihană al eroului roman, dar și elemental magico-ritualic, crenguța de aur, îl înduplecă pe Charon, care, supus, îi trece pe cei doi în tărâmurile lui Hades. Luntrea este acum mult mai grea „și geme de multul greimii”¹⁸, căci sufletele purtate în mod curent sunt doar niște umbre, pe când Vergilius și Sibylla sunt trupuri materiale, fapt care oferă o notă contrastantă între eroul vergilian și lumea lui Hades, precum și caracterul temporal al călătoriei întreprinse.

După traversarea Acheronului, cei doi se află în fața lui Cerber, monstruosul câine ce păzește porțile infernului. Înfricoșătorul gardian cu trei capete¹⁹ și cu o coadă de dragon ce se termină cu doi șerpi devine elemental pendant al Harpiilor. În accepțiunea vergiliană, șerpilor sunt încolăciți în jurul gâtului, imagine ce conferă un impact mult mai înspăimântător la nivel reprezentativ: „Cerber, trei guri ridicând, la praguri cu vuiete latră,/Urlă și-ntinde scîrbosul său trup în ponoarele stâncii,/Gîtul cu șerpi încomat zbârlindu-l”²⁰.

Elementele ritualice îndeplinite de Eneas respectă tradiția romană și concepția populară și legendară asupra lumii de apoi. Câinele lui Hades, îmbunătățit anterior de Hercules și Orfeu, este înduplecat acum de Sibylla, care îi dă acestuia să mănânce bulz cu miere, bulz ce îl va face pe înfiorătorul câine să se culce la porțile infernului. Sufletele celor decedați, pe lângă obolul lui Charon, trebuiau să îi ofere și Cerberului o prăjitură cu miere, pentru ca acesta din urmă să le permită intrarea în tărâmurile Proserpinei și ale lui Hades, deci o a doua plată în parcursul spre eternitate. De-a lungul timpului, acest monstruos câine a rămas un simbol pentru groaza infernului și teroarea cauzată de imanența morții, reminescente ce se vor materializa în imaginea creștină a diavolului și chiar în cultura română „pare să fie credința despre cățelul pământului”²¹.

Trecerea stăvililor și a probelor mărturisitoare a credinței în fața zeilor reprezintă acceptarea katabasei lui Eneas, căruia îi este permisă pătrunderea în tărâmurile din care nimeni nu se întoarce, ceea ce vine să demonstreze, încă o dată, importanța eroului roman și vitejia sa, precum și necesitatea parcurgerii voiajului de factură inițiativă. În prima parte a ținutului infernal se află copiii morți la naștere „suflete-n prag, de copii, plîng jalnice plînsuri”²². Acești copii nu se fac vinovați de comiterea nici unei fărâdelegi sau a vreunui păcat, dar cu toate acestea, ei se află în tărâmurile infernale, iar în această privință, Vergilius, prin ochii călătorului Eneas, nu oferă nicio explicație, ci doar se mulțumește a deplânge crunta lor soartă. Legile scrise și nescrise trebuie să fie respectate, iar factorul propagandistic legiferează păstrarea tradițiilor și granițelor vastului imperiu aflat la apogeul său, în secolul I î.Hr., perioadă în care a fost scrisă epopeea romană, așa cum se relevă din următorul popas, unde călătorul îi observă pe cei care au fost condamnați pe nedrept la moarte și care și-au curmat singuri zilele, aspect combătut și condamnat de eroul aflat în căutarea codului existential.

¹⁸ Idem, *ibidem*, p. 206.

¹⁹ După Hesiod, Cerber are cincizeci de capete.

²⁰ Idem, *ibidem*, p. 206.

²¹ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Ed. Amarcord, Timișoara, 2001, p. 34.

²² Vergilius, *op.cit.*, p. 207.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

Câmpiile durerii sau *Campi lugentes*, următorul popas al lui Eneas în ținuturile subpământene, demonstrează că până în acest moment al călătoriei inițiatice, infernul vergilian nu este unul al ispășirii pedepselor, ci mai degrabă o continuare a suferințelor mundane²³. În aceste câmpii ale durerii se află umbrele răniților în dragoste și a celor care și-au găsit lumescul sfârșit din pricina durerii provocate de pierderea iubirii, răni ce încă sunt vizibile:

„Cei ce din multă iubire-au pierit, în aprinderea poștei,
Stau prin dumbrava de mirt, pe poteci singuratice-aleargă
Jalnici; prin umbră; nici morți, durerilor n-află repaos”²⁴

Imaginea umbrelor rănite din dragoste, continuă același trist destin, suferind în continuare din pricina dragostei năimplinite, conform efectului de reciprocitate propus de conceptul lumii de apoi. Prezente aici sunt personaje precum Dido, Pasiphae, Laodomia, chipuri pe care Eneas nu pare a le distinge foarte bine. Faptul că umbrele răniților din dragoste nu sunt foarte clare, poate fi o consecință a elementului teratologic, a mutilării acestora din pricina rănilor și a durerii sau datorită sentimentului de uimire ce îl surprinde pe Eneas la vederea spectrelor „vezi înadins, ori ți se pare că vezi”²⁵.

Următoarea întâlnire a piosului erou este cea cu fiul lui Priam și al Hecubei, Deifobus, căruia însuși Eneas i-a ridicat un mormânt gol, în lipsa trupului, conform tradiției romane. Sufletele fără de mormânt nu puteau să își găsească liniștea decât dacă primeau un loc de veci pentru rămășițele trupesti, dar fiindcă eroul latin nu mai are mult timp la dispoziție pentru a observa în amănunt infernul, el trebuie să se îndepărteze de înșelatul soț, acum o apariție evanescentă. Celor cărora li se permitea coborârea în straturile pământului, nu puteau să zăbovească pe aceste tărâmurii mai mult de o zi, astfel că însoțitoarea Sibylla îl îndeamnă a omite lucrurile mai puțin importante, căci scopul său, pentru care a obținut învoirea zeilor, este mult mai important și invalidează orice altă reacție.

Cei doi își continuă drumul, iar în fața lor apare o bifurcare a drumurilor. Această bifurcare arată două aspecte antitetice ale lumii de dincolo, ca reflecție a modului de viață mundan, căci drumul se desparte spre locul celor veșnic fericiți, Elysium sau Câmpiile Elysee, iar cealaltă parte a drumului duce spre palatul zeului infernal, *Dis* și „spre plinul de crime/ Duce, spre Tartar, în stînga”²⁶. Poziționarea celor două tărâmurii în direcții diferite, unul spre stînga și celălalt spre dreapta, are ca scop definirea antinomică a celor două concepte și separarea virtuților omenești de cusururile care au definit istoria omenirii și o vor defini în continuare. Cele două aspecte ce conturează lumea sunt vizualizate de Vergilius prin intermediul Tartarului și al Câmpiilor Elizee, două spații diferite caracterizate de a percepție și complementaritate la nivel intrinsec. Factorul intrinsec constituie aici o mirează a societății romane, prin cele două valențe psihologico-structurale pe care le comportă.

²³ Acesta este și modul în care civilizația sumeriană se raporta la viața de după moarte.

²⁴ Vergilius, *op.cit.*, p. 208.

²⁵ Idem, *ibidem*.

²⁶ Idem, *ibidem*, p. 212.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

Descrierea făcută de Vergilius locașului celor fericiți este de o mai mare întindere decât a celor sortiți nefericirii, trecuți acum în *arriere-plan*, dovadă a faptului că poetul latin urmărea o înfățișare mai amplă asupra lucrurilor mărețe ce s-au petrecut în istoria Imperiului Roman și a celor care urmau a se întâmpla, căci pătrunderea în aceste câmpii înșorite îi observă pe urmașii vajnici ai Romei. Factorul propagandistic al epopeei reprezintă un subiect quodlibetal, care, datorită complexității sale, nu poate fi analizat cu minuțiozitate în interiorul lucrării de față.

Imaginea se transformă brusc, iar Vergilius înfățișează un spațiu deosebit prin frumusețea sa, un tărâm cu soare și stele proprii, ideea ce se regăsește și în *Republica* lui Platon. Așezarea celor două spații antinomice unul lângă celălalt, are efectul de a oferi o notă contrastantă, care să producă intense emoții. Cunoașterea dobândită de Eneas pe parcursul întregii călătorii este întregită prin observarea tuturor valențelor sociale. Pe tărâmul Câmpiilor Elysee, fericiții își continuă activitățile din timpul vieții, ca dovadă a faptului că aceștia nu au nevoie de niciun soi de îndreptare, dar cu toate acestea ei nu își păstrează constituția trupească, rămânând tot niște umbre, la fel ca și cei aflați în Infern. Această zonă este și ea stăbănută de un râu, Eridanus sau Padul. Asocierea acestui râu cu lumea subpământeană se datorează faptului că nu mult după ce acesta izvorăște, Padul se reîntoarce în pământ.

Câmpiile Elisee înfățișează o panoplie a eroilor romani. Personajele aflate în acest spațiu sunt cei care au adus strălucire Romei, eroi legendari: „*Neșovăiții viteji și născuții mai bunelor vremuri, / Dardan și Ilus, ai Troiei părinți, și-Assaracus moșul*”²⁷. Alături de aceștia se află și tatăl lui Eneas, Anchise, care îi privește de la o oarecare distanță, căci tatăl eroului se afla într-o altă zonă, cea în care se regăseau cei ale căror suflete nu erau pe deplin purificate și care urmau a se reîncarna pentru a putea duce la bun sfârșit menirea ce o aveau în ridicarea Imperiului Roman pe cele mai înalte culmi. Umbrele care îi sunt prezentate eroului latin sunt cele care se doreau a fi mărețele exemple ce trebuiau urmate de politica augustană, iar îndemnul lui Anchise, înlăcrimat la vederea fiului, este grăitor în acest sens:

„*Fiule, nu cerceta nenorocul nepoților noștri!*

Numai s-arate pe-acesta voi-va menirea și-n urmă

Nu-l va lăsa pe pământ. Oh, zei, vi se pare că Roma

*Prea se-ntărește-n puteri, lăsînd pe Marcel să trăiască?”*²⁸

Menirea pasajului este de a accentua limitările umane cunoscute de omul antic roman, ce nu este capabil să judece rolul aspectelor cotidiene doar după prezentul lor, ci tinde să le judece într-o modalitate pesimistă, asemeni lui Eneas care se lasă uimit de nenorocul lui Marcellus. Înduioșarea ce îl cuprinde pe eroul latin față de moartea prematură a lui Marcellus se află în strânsă legătură și înmormântarea acestuia, unde chiar Augustus ține discursul funebru, deci o interpolare de factură politică care dovedește prezența elementelor propagandistice. Călătorul este în acest punct un pion în relevarea unor idei și concepții ale societății romane augustane, care parcurge un traseu al cunoașterii și revelării istoriei.

²⁷ Vergilius, *op.cit.*, p. 218.

²⁸ Idem, *ibidem*, p. 229.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

Rolul cathartic al voiajului infernal este îndeplinit pe parcursul călătoriei celor doi prin Câmpiile Elysee, unde Vergilius își prezintă teoriile metempsihozei, de inspirație platoniană. Conform teoriilor lui Platon, cei care nu erau purificați prin filosofie coborau în tărâmurile lui Hades, „*sufletele noastre există în lumea lui Hades*”²⁹, unde erau pedepsiți în conformitate cu fărâdelegile săvârșite în timpul vieții, spre deosebire de infernul vergilian, unde cei care coborau în straturile pământului nu erau pedepsiți, iar în cazul în care păcatul pe care îl comiseseră era major, aceștia erau închiși în Tartar, unde trebuiau să ispășească chinuitoare pedepse. În infernul platonian, lucrurile sunt foarte asemănătoare „*păcătoșii înrăiți sunt osândiți la pedepse eterne, în Tartar. Ceilalți, după o ședere de cel puțin o mie de ani în Hades, își aleg ei singuri corpul, de om sau de animal, în care să renască, alegere determinată de caracterul sufletului, așa cum a ajuns să se transforme sub influența corpului în viața anterioară.*”³⁰, cert fiind faptul că sufletul are dorința permanentă de a se întoarce la viață, „*Platon, cel dintâi, afirmă și demonstrează cu energie imaterialitatea, incorporabilitatea și indivizibilitatea sufletului*”³¹, idee preluată și de către poetul latin în conturarea infernului roman.

Anchise are rolul mesianic, el fiind cel care îi relevă fiului său modul în care sufletele libere aflate în câmpiile fericirii se întorc în mundan și cum acest lucru este posibil. Relevarea viitorului este sarcina lui Anchise, deoarece Eneas nu poate avea aceste cunoștințe, datorită statutului său de om, cu o condiție limitată și care își dobândește înțelepciunea și maturitatea inițiatului prin călătoria gnoseologică:

„*Chiar părăsindu-și ei viața, cu stînsul luminii deodată,
N-au mîntuire de-ntregul lor rău; ce-i putred în trupuri
N-are perire de tot și vîrîte rămîn în adîncuri
Multe crescute-ndelung și pe-ncet și cu trupul într-una.
Chinuri de-aceea se dau, și pedepse, și trupul spășește
Relele vechi prin torturi (...)
Toți suferim ale noastre, ca morți.*”³²

Vergilius se referă aici tot la o doctrină pitagoreică, conform căreia sufletul uman este alcătuit din două părți antinomice, din bine și din rău. Pitagoreicii considerau că legați de sufletul uman se află un daimon bun și unul rău, iar influența pe care aceștia o exercită asupra sufletului, influențează modul de comportare al omului, aducându-l pe acesta într-o lume viitoare care îi va judeca conform predominanței unuia dintre aceștia, continuând după moarte să influențeze sufletul. După o mie de ani petrecuți în tărâmurile subpământene, sufletul va fi capabil să se reîncarneze, acest lucru fiind posibil dacă sufletul nu și-a atins purificarea în ultima sa viață sau în întregul ciclu purificator, aceștia din urmă reprezentând sufletele celor veșnic fericiți, al celor care s-au întorc la condiția lor originară, de suflete pure. Pe lângă toate aceste

²⁹ Platon, *Dialoguri*, trad. C. Papacostea, Ed. Pentru Literatura Universală, București, 1968, p. 342.

³⁰ A. Tilgher, *Viața și nemuirea în viziunea greacă*, trad. P. Creția, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1995, p.117-118.

³¹ Idem, *ibidem*, p. 116.

³² Vergilius, *op.cit.*, p. 222.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

---

idei pitagoreice adoptate de Vergilius, se poate identifica și o anumite apropiere de cultul orfic, căci sufletul este privit aici ca un întemnițat în trup. Sulfetele sunt astfel captive în trup și tânjesc mereu spre absolut, iar transcenderea spre absolut nu va fi posibilă decât în momentul în care va surveni moartea, privită aici ca un factor eliberator.

După vizitarea celor din urmă tărâmurii subpământene și după dobândirea maturității spirituale, Eneas se îndreaptă spre ieșirea din spațiul guvernat de Proserpina și Pluto: „*Pe rând, prin toate cîmpiile morții/Dînșii de-alungul se duc și-n părțile toate se uită*”³³. Anabasa se poate realiza prin una dintre cele două porți ale lui Somnus, una de corn și una de fildeș. Pe poarta din corn ies vedeniile, sau visele care pot avea un fundament real, care pot deveni realitate, iar pe cea de fildeș „*neted cioplită*”³⁴ și albă ies visele înșelătoare. Sibylla îi îndreaptă ieșirea lui Eneas spre poarta de fildeș, căci după cum afirmă E. Paratore „*umbrele rele (verae umbrae) sînt dublurile celor care au murit, trimise pe poarta viselor reale pentru a prevesti oamenilor adevărul; Aeneas, fiind un om viu, căruia inițierea i-a dat caracterul providențial al sufletelor celor ce vor veni, nu trebuie să apară nimănui în somn, deci va ieși pe poarta viziunilor înșelătoare*”³⁵. O dată cu ieșirea din acest spațiu al lui Pluto, Eneas devine cu desăvârșire un personaj complex, un adevărat „*cetățean roman*”³⁶, un erou civilizator pregătit pentru a legitima autoritatea cetății.

Călătoria lui Eneas înfățișează realitatea civilizației romane, demonstrând apetența umană pentru elementul fabulos al existenței. Acceptarea fabulosului ca element verosimil demonstrează, la un nivel intrinsec, posibilitatea depășirii oricăror stavile. Necesitatea călătoriei spirituale și gnoseologice este relevată de dublul parcurs al lui Eneas: periplul pe mare și katabasa infernală, completat de rolul civilizator pe care îl comport drumul eroului.

BIBLIOGRAPHY

1. Cizek, Eugen, *Istoria literaturii latine*, vol I, Societatea Adevărul, București, 1994.
2. Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Ed. Amarcord, Timișoara, 2001.
3. Minois, Georges, *Istoria infernurilor*, trad. Al. Cuniță, Ed. Humanitas, București, 1998.
4. Platon, *Dialoguri*, trad. C. Papacostea, Ed. Pentru Literatura Universală, București, 1968.
5. Tilgher, A., *Viața și nemurirea în viziunea greacă*, trad. P. Creția, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1995.
6. Vergiliu, *Bucolice. Georgice*, trad. T. Naum, D. Murărașu, Editura Pentru Literatură Universală, București, 1967.
7. Vergilius, *Eneida*, trad. G. Coșbuc, Editura Univers, București, 1980.

---

³³ Vergilius, *ibidem*, p. 230.

³⁴ Idem, *ibidem*.

³⁵ Idem, *ibidem*, p. 231 apud E. Paratore, *Virgilio*, Firenze, Sansoni, 1954.

³⁶ Eugen Cizek, *Istoria literaturii latine*, vol I, Societatea Adevărul, București, 1994, p. 283.